

KIBRIS, BÜYÜK ORTADOĞU VE TÜRKİYE

Yard. Doç. Dr. Fatih Karaosmanoğlu

PA Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi

Kıbrıs konusunda, New York'ta Denktaş-Papodopulos heyetleri arasında geçen hafta yapılan görüşmelerde, müzakere takvimi üzerinde anlaşmaya varıldı. Bu takvim, Annan Planı temelinde varılan anlaşmayı kapsayan 13 Şubat 2004 tarihli metne dayanmaktadır. Buna göre, Türk ve Rum tarafları 19 Şubat'ta başlayacak müzakerelerde bir sonuca varamazsa, 22-29 Mart tarihleri arasında garantör devletler olarak Türkiye ve Yunanistan devreye girecektir. Bu aşamada da anlaşılamayan noktalar olursa, boşluklar BM Genel sekreteri Kofi Annan tarafından doldurularak, 31 Mart'a kadar anlaşma hazır hale getirilecektir. Daha sonra, 21 Nisan'da yapılacak eşzamanlı referandum ve 31 Nisan'a kadar olan onay süreçleri ile birlikte, 1 Mayıs 2004 tarihine kadar anlaşma sağlanacak ve sonuçta Birleşik Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyesi olması gerçekleştirilecektir. New York görüşmeleri ile üzerinde anlaşılan müzakere takviminin, ne derece işleyeceğini bu hafta Perşembe günü başlayacak Lefkoşe görüşmeleri ile hep birlikte göreceğiz.

Bu yazımızda, ABD'nin uygulamaya koyduğu Büyük Ortadoğu politikası ve söyleminin analizi yapıлып, Kıbrıs sorunu ile ilişkisi üzerinde durulacaktır. Ayrıca, bu politika ve söylem bakımından Türkiye'nin yeri ve rolünün nasıl olduğu ve olacağı değerlendirmesi yapılacaktır.

Büyük Ortadoğu politikası ve söylemi, soğuk savaş sonrası dönem ve özellikle 11 Eylül sonrası süreçte yaşanan gelişme ve politikalarla paralellik oluşturmaktadır. Buna göre, soğuk savaş sonrası dönemde tek kutuplu fakat çok merkezli bir yapıya bürünen bir dünyada, istikrarsız bölge ve aktörlerin uluslararası güvenliğe bir tehdit oluşturduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, istikrarsız olduğu düşünülen coğrafyaların, yapıların ve devletlerin istikrara dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Büyük Ortadoğu politika ve söylemi ile Ortadoğu, geniş ölçekte düşünülmekte ve Fas'tan Çin'e kadar geniş coğrafya, temelde istikrarsızlık adası olarak görülmekte olup, istikrar, barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik politikalar içerisine girildiği ifade edilmektedir.

Büyük Ortadoğu politikası ve söylemi ile aynı zamanda, gerektiğinde uluslararası hukuku bir tarafa atıp Irak'a savaş gibi realist anlayış içindeki uygulamaları göz ardı etmeyerek, gerektiğinde ise, değişen güvenlik anlayışlarına paralel istikrar, barış ve

güvenliğin sağlanmasına yönelik liberal ve globalist anlayışlara dayalı yapı ve kurumların oluşturulması düşünülmektedir. Bilindiği gibi, soğuk savaş dönemi sonrası, değişen tehdit algısına dayalı gelişen uluslararası güvenlik konsepti içinde, günümüzde, sadece askeri tehdidi bertaraf etmeyi amaçlayan klasik savunma (defence) anlayışına dayalı güvenlik anlayışı üzerinde durulmamakta, aynı zamanda, terörizm, kitle imha silahları, etnik çatışmalar, ağır insan hakları ihlalleri, ekonomik yolsuzluklar ve ekolojik dengenin bozulması gibi unsurların ülke ve uluslararası güvenliğe tehdit oluşturdukları üzerinde durulmaktadır. Buradan büyük Ortadoğu politikası ve söylemine ilişkin şu sonuçlar çıkarılabilir:

- 1) Özellikle soğuk savaş sonrası görülen bu tehdit ve istikrarsızlık unsurlarının, yoğunlukla Kuzey Afrika, Asya ve Ortadoğu bölgelerinde görüldüğü inancının Büyük Ortadoğu politikasına egemen olduğu anlaşılmaktadır.
- 2) Büyük Ortadoğu politikası, buralardaki istikrarsızlık ve tehdit unsurlarını yok edecek güvenlik mekanizmalarının oluşturulması, bu bölgelerdeki sorunlara bir bütün olarak bakabilmeyi ve aralarında iç ilişki olduğunun kabulünü gerektirmektedir.
- 3) Büyük Ortadoğu politikası, ABD'nin Avrupa ile birlikte, diğer bölge ve ülkeler üzerindeki vesayetini pekiştirici bir role bürünmektedir. NATO'nun faaliyetlerini Ortadoğu ve Orta Asya'ya doğru genişletmeye çalışmasını/genişletmesini başka türlü yorumlayamayız.
- 4) Büyük Ortadoğu politikası, dolayısıyla, Doğu Akdeniz'de yeni güvenlik örgütü arayışı gibi Büyük Ortadoğu'da yeni güvenlik mekanizmaları ile bu coğrafyada yaşayan insanların haklarının korunması ve ülkelerin demokratikleşmeleri gereğine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle, bu bölgede AGİT benzeri bir platform oluşturulması projesi gündeme gelebilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde bugün, Kıbrıs sorunundan Irak sorununa, Keşmir sorunundan nükleer silahların yayılması sorununa kadar Büyük Ortadoğu'da yer alan bütün sorunlar, bir arada ve birbiri ile ilişkili düşünülmektedir. ABD'nin Büyük Ortadoğu söylem ve politikası, kırk yıldır uluslararası ilişkilerde yerini alan Kıbrıs sorununu da çözüm kuşağında tutmaktadır. Ayrıca, diğer faktörler de eklenince, Kıbrıs'ın çözümsüzlük kuşağında kalabilmesi olanaksız gibi görünmektedir. Bu faktörlerin başında, AB'nin, *de facto* olarak, Kıbrıs sorununun çözüm sürecinde yer alması gelmektedir. Çünkü, bir yanda, Kıbrıs Rum

kesimi Mayıs 2004'te AB'ye tam üye yapılacak olup, diğer yanda, Kıbrıs sorununun çözümünün Türkiye'nin tam üyelik için müzakere tarihi alabilmesini kolaylaştırıcı etkisi olacağı ifade edilmiştir. Öte yandan ise, KKTC'deki seçim sonuçları ile Türkiye'nin AK Parti hükümeti ile sahip olduğu çözümsüzlüğün çözüm olamayacağı politikası vardır.

Büyük Ortadoğu politika ve söyleminde, Türkiye'ye önemli bir rol düştüğü görülmektedir. Her şeyden önce, Türkiye'nin bu büyük coğrafi alanın barış ve istikrar adasına dönüştürülmesinde önemli katkısı olacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin girişimi ile Kuveyt'te başlatılan Irak'ın komşuları ve Bölge ülkeleri toplantısında, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün ileri sürdüğü 'Ortadoğu ülkeleri Avrupa gibi birleşsin' önerisi¹ de, ABD'nin uygulamaya çalıştığı Büyük Ortadoğu politikası ve söylemindeki rolü ile örtüşmektedir. Bu öneri sonrası Türkiye ayrıca, Toplantıya katılan Mısır, Ürdün, İran, Suudi Arabistan, Irak ve Kuveyt Dışişleri bakanlarının, BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ABD, Çin, İngiltere, Rusya ve Fransa Dışişleri Bakanları ile bir araya gelmesi için Genel Sekreter Kofi Annan'a çağrıda bulunmuş ve bu çağrı ortak açıklamaya girmiştir. Böylece Türkiye, rolüne ilişkin somut adımda bulunmuştur.

ABD'nin Büyük Ortadoğu politikası ve Türkiye'ye düşen rolünü göz önüne aldığımızda, Türkiye bakımından önemli sonuçlar çıkarabiliriz. Her şeyden önce, başta ABD olmak üzere Avrupa, Türkiye'yi daha çok Asyalı ve İslam dünyasının içinde görmektedirler. Ayrıca sahip olduğu demokrasi ve laiklik kültürü ile Büyük Ortadoğu'da önemli bir fonksiyon üstlenebilir görülmektedir. Büyük Ortadoğu ile Avrupa ve Amerika ile arasında köprü görevi görebileceği düşünülmektedir. AB'de, özellikle Hıristiyan demokratların imtiyazlı ortaklık olarak Türkiye'yi aralarında görmek istemeleri bu bağlamda anlamlıdır. ABD, Türkiye'nin AB'ye girişine destek verir görülmektedir. AB de, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uygun ev ödevini yapmada başarılı olduğunu hissetmekle Aralık 2004'te tam üyelik müzakere tarihi vermede önemli oranda topun kendi tarafına geçtiğini düşünmektedir.

Büyük Ortadoğu politikası ve diğer faktörlerle birlikte, Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümüne kısa dönemde belki bir yanıt bulunabilecektir. Ancak, yanıtı önümüzdeki on yıllarda bulunabilecek dört seçeneğe şu soru önemini korumaktadır: Türkiye, büyük Ortadoğu politikasındaki rolü ile birlikte gelecekte nerede olacaktır? A) AB'ye tam üye olarak katılacaktır B) AB'ye imtiyazlı ortak olarak katılacaktır C) Hem AB'ye alınacak ve hem de büyük Ortadoğu'da önemli bir rol oynayacaktır D) AB'ye alınmayacak ancak, büyük Ortadoğu'da önemli bir rol oynayacaktır. Gerçekten siz hangi seçeneği düşünüyorsunuz?

¹ Milliyet, 16 Şubat 2004.